
Južni Kavkaz – "preksutrašnje" susjedstvo EU-a

SINIŠA KUKO*

Sažetak

Okončanjem hladnog rata i disolucijom SSSR-a, Kavkaz je bio na marginama interesa Zapada. Međunarodna je zajednica početkom i tijekom 90-ih veći dio svoje pozornosti i energije usmjeravala na druge svjetske konflikte, i nije promptno mogla, a ni smatrala nužnim reagirati u konfliktima na, kako je to tada izgledalo, limitiranom prostoru, u *backyardu* Rusije. Iako se europska sigurnost drži nedjeljivom od euroatlantskih saveznika još od kraja Drugog svjetskog rata, SAD i Europska unija nisu do kraja jasno definirali što za njih znači južni Kavkaz i treba li biti smatran dijelom euroatlantskog prostora ili je od marginalna značaja za sigurnost i stabilnost EU-a i Europe kao kontinenta.

Kako je regija Kavkaza geostrateška spojnica između tranzicijske istočne Europe, turbulentnog Bliskog istoka i srednje Azije, te dviju ponekad neprihvatljivih država u regiji – Irana i Turske, danas se na prostoru Kavkaza još u većoj mjeri isprepliću vitalni interesi donekle oporavljenog susjeda i nekadašnjega gospodara Rusije, s preostalom globalnom supersilom SAD-om u smislu (još uvijek) posthladnoratovskog globalnog pozicioniranja.

Prelamanje mnogo interesnih silnica na malom i nestabilnom prostoru izniman su rizik za preksutrašnje granice Europske unije ukoliko se prostorom Kavkaza bude i dalje bavila samo usput i marginalno.

Ključne riječi: Kavkaz, Europska unija, SAD, Rusija, nafta, sigurnost

*

Siniša Kuko je je magistar političkih znanosti iz područja međunarodnih odnosa.

Uvod

Nastao kao rezultat vizije "očeva Europe" i svojevrsnog europskog sna, proces proširenja Europske unije do danas je centralna platforma unijske vanjske i sigurnosne politike, kojim je Unija dosadašnje nestabilnosti na svo- me obodu relativno uspješno razrješavala stabilizacijom i konsolidacijom susjeda, pretvarajući ih potom u svoje punopravne članove, uz jednu važnu napomenu: to se odnosilo samo na susjede na unijskom domicilnom konti- nentu – Europi. Megaproširenje 2004. na osam postsocijalističkih zemalja isto- čne Europe trajno je pomaknulo unijsku kopnenu granicu za nekoliko sto- tina kilometara na istok prema "novom europskom susjedstvu" – Bjelorusiji, Ukrajini i Moldaviji (uz Rusiju) – drukčijem po opsegu, prirodi i sigurnosnim izazovima za razliku od onog susjedstva koje je Unija imala na svojim isto- čnim granicama između 1989. i 2004. Uslijed istog, i danas je fokus unijske "vanjske politike" uglavnom orijentiran na istočnu dimenziju CFSP-a u smis- lu odgovaranja na sadašnje i buduće izazove koji odatle dolaze, ali bez kratko- ročne ili pak jasne srednjoročne vizije proširenja.

Istodobno, megaproširenjem 2004. su obuhvaćene i dvije mediteranske otočne države – Malta i Cipar – što ne donosi bitno posebne novosti u "južnoj dimenziji" CFSP-a (u vidu partnerskog odnosa Unije prema državama medi- teranskog bazena u kojemu se Europska unija nema namjeru širiti, kao ni bitno izlaziti iz okvira tzv. Barcelonskog procesa) i ne izaziva nove političke i sigurnosne reperkusije.

Djelomično izvan fokusa unijskog CFSP-a za sada ostaje jedan od geostra- teških aspekata u mediteranskom i crnomorsko-kaspijskom bazenu, a što je povezano s dovršavanjem procesa proširenja EU-a, koji ovaj put ide smjerom jugoistoka Europe, preko Balkana prema Istanbulu, zatim preko Bospora i Dardanela. Trasom imperijalnih prodora europskih sila i kapitala u 19. i 20. stoljeću, u smjeru Bagdadske željeznice,¹ Bagdadskog i CENTO pakta,² a na- kon integracije Rumunjske i Bugarske s Unijom (2007.), i izvjesnom oblikom članstva Turske (punopravnog ili samo pridruženog) u paneuropskoj institu- cionalnoj strukturi u nastajanju, najvažnija će se europska integracija fizički (kopnom) približiti najvećim svjetskim kriznim žarištima.³ "Tursko pitanje"

1

Tzv. Bagdadska željeznica je pruga koja spaja Istanbul s Perzijskim zaljevom, nastala je na tragu za- misli njemačkog dvora Hohenzollerna u smislu imperijalnog strateškog prodora kapitalom Njemačke (s Austro-Ugarskom) na Bliski istok. Pruga je dovršena tek 1940. britanskim kapitalom.

2

Godine 1955. osnovan je Bagdadski pakt, hladnoratovski obrambeni savez Irana, Iraka, Pakistana, Tur- ske i Velike Britanije, a nakon što je istupio Irak pakt je nazvan *Central Treaty Organisation* – *CENTO*, sa sjedištem u Ankari. Pakt nije saživio jer u njemu nisu sudjelovale Sjedinjene Američke Države.

3

Bliskom istoku, i, njemu u nastavku prema istoku, području koje Brzezinski naziva novim Globalnim Balkanom (do 2002. prostor euroazijskog Balkana) – kriznom luku koji se proteže od Perzijskog zaljeva do kineskog Xinjianga. Zbigniew Brzezinski, *Američki izbor – globalna dominacija ili globalno vod- stvo*, Politička kultura, CID, Zagreb, Podgorica, 2004, str. 151. Okvir iz kojega se za još neko izvjesno vrijeme ne može izaći je okvir tzv. Zajednice nezavisnih država (ZND).

se postavlja kao ključno, i(li) "pitanje pitanja" procesa proširenja, a u smislu osmišljavanja i stvaranja konačnog opsega i povlačenja krajnjih granica (*fi-nalité géographique*), zatim identiteta, institucionalnog ustroja i drugih pitanja EU-a.

Uzimajući u obzir argumente za i protiv turskog članstva, u okviru intenzivne debate o istome u Uniji, moraju se, pored ostaloga, u većoj mjeri uzeti u obzir geopolitičke i sigurnosne implikacije u slučaju integracije Turske u EU (naročito kod opcije punopravnog članstva) čime bi turske kopnene granice postale unijske, ne odmah (ni zadugo) i čvrste šengenske granice. Unija bi se s inkorporiranom Turskom protezala na golemom prostoru od Atlantika do Eufrata, bila bi više izložena i ranjiva, jer bi na svojim jugoistočnim kopnenim granicama imala suficit dinamike "neeuropske" nesigurnosti, naime turski istočni i južni susjedi su:

- pauperizirane, slabe i(li) promašene države (*weak states, failed states*)⁴ Gruzija, Armenija i Azerbajdžan

- tzv. *rogue states* Bliskog istoka: Iran, Irak i Sirija

- dalje preko Kaspijskog mora je prostor pet država autoritarnih režima, ponajprije Turcima srodan (zemnim plinom i naftom bogat) Turkmenistan, Kazahstan i ostatak Globalnog Balkana.⁵

Osim terorizma, nafta i zemni plin u ovoj golemoj zoni složenih nestabilnosti podigli su uloge na svim stranama: i Zapada i multinacionalnih kompanija, a i domicilnih sila srednje jakosti jugoistočno od proširene Europske unije, i domaćeg stanovništva koje traži svoj izlaz iz predmodernosti i društvene i tržišne anomalije, kao i terorističkih i kriminalnih skupina i organizacija koje u globaliziranom svijetu nalaze svoju medijsku i inu pažnju.

Prostor (uz i oko) istočnih i južnih kopnenih granica Turske opterećen je teško rješivim problemima koji vuku svoje korijene u bližoj i daljnjoj prošlosti. Raspadom hegemonu na području Kavkaza i srednje Azije – SSSR-a – od 1990. do danas se na tim prostorima namnožila sva sila novih (i obnovljenih) unutarnjih kriza. Danas (sub)regija južnog Kavkaza, kao dio unijskog neposrednog,⁶ odnosno "preksutrašnjeg" susjedstva (u nepreciziranoj točki vremena nakon 2007.) obiluje zamrznutim nesuglasticama, i samo je privremeno i povremeno miran. Europska komisija ni u dugoročnoj perspektivi ne računa na članstvo ovih zemalja u Europskoj uniji, te tretira ovaj prostor kroz prizmu TACIS programa namijenjenog zemljama nekadašnjeg SSSR-a, želeći uspostaviti asimetrični hegemonijski link: centar-periferija, pri čemu je južni Kavkaz dio periferije i ima značajku "zone bez pravih država", te je dio sigurno-

4

David Darchiashvili, "Georgian security problems and policies", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003, str. 108.

5

O tome: Goran Žanko, *Globalno nadmetanje za nadzor nad crnomorsko-kaspijskoj regiji*, zbornik HUMS-a *Međunarodne studije*, vol. V, br. 1, Zagreb, zima, 2005, str. 91-107.

6

Nicole Gnesotto, "The South Caucasus: a challenge for the EU", Institute for Security Studies, *Chaillot Papers*, br. 65, Pariz, prosinac, 2003, str. 7.

nosnog "filter sustava" EU-a, a protiv trgovine drogama na nekadašnjem Putu svile. Kasnijim je prijedlogom pod nazivom *A Secure Europe in a Better World* europski povjerenik za CFSP Javier Solana prepoznao južni Kavkaz kao "susjedsku regiju".

Glavne značajke Transkavkazije (južni Kavkaz)

Regija Transkavkazije, između obala najistočnijeg zaljeva Crnog mora na zapadu i obala Kaspijskog mora (jezera) na istoku, obuhvaća tri površinom relativno male, nedovoljno uspjele države na prostoru između znatno većih susjeda: Turske i Irana na jugu i Rusije na sjeveru.

Ovaj prostor sa svojom natprosječnom trusnosti čak i za postsovjetske države, čini u stvari zonu nestabilnosti uz loše ekonomske pokazatelje. Sigurnosni vakuum nastao urušavanjem SSSR-a i Varšavskog ugovora nije u srednjoj i istočnoj Europi doveo do ozbiljnijih etničkih sukoba, za razliku od Kavkaza na kojem su buknuili dugo stišavani etnički animoziteti u vidu krvavih ratova i progona civila, te građanski ratovi, u kojima je "faktor Rusija" igrala nekad sporednu, ponekad glavnu ulogu, kao (post) ili (neo)kolonijalna sila.⁷ Danas je regija Kavkaza opterećen problemima disfunkcionalnih, neuspjelih (*failed*) i slabih (*weak*) država, nepriznatih entiteta i kvazidržava (*state like entities*), zatim nedovoljno izgrađenih, predmodernih civilnih društava bez demokratskih tradicija, u tradicionalnoj gorštačkoj plemensko-klanskoj društvenoj strukturi izvan urbanog prostora, bez liberalne i pluralističko-demokratske tradicije, uz ostatke boljševičko/ruske prošlosti, do problema deficita individualne, kolektivne, državne, regionalne i opće sigurnosti, povećanih stopa kriminala i sive/crne ekonomije, krijumčarenja naoružanja i komponenti WMD-a, krijumčarenja narkotika, do uobičajenih problema ekonomske tranzicije iz planske u tržišnu privredu, slabe produktivnosti, loših banaka, problema u privatizaciji, gubljenja tržišta, visoke nezaposlenosti, propadanja poduzeća, pauperizaciji i slabljenju kupovne moći, korupcije, ovisnosti o energentima, s iznimkom Azerbajdžana, uz to i opterećenosti privreda u oporavku vojnim/ratnim izdacima...).

Druga značajka regije je relativno velika "zbiženost" heterogenosti na relativno malom prostoru. Naime, tri države regije obuhvaćaju zajedno svega 186.100 km² (primjerice, Rumunjska ima 237.500 km²) i imaju oko 15 i pol milijuna ljudi, u opreci s relativno velikom gustoćom raznorodnih predmodernih nacija, etnikuma i manjina, pisama, heterogenih jezika, tradicija, religija. Tome treba pridodati danas povećanu pozornost međunarodnih subjek-

7

Nakon disolucije SSSR-a "Moskva je nastavila sa pokušajima da ponovo pripoji svoje stare teritorije, uključujući u tu svrhu potporu pobunjenicima u Gruziji." U tu svrhu Rusija "se također koristi tajnim novcem, konvencionalnom diplomacijom i povremenom uporabom sile ili manjih prijetnji." Christopher C. Harmon, *Terorizam danas*, Golden marketing, Zagreb, 2002, str. 176.

kata poput Rusije, SAD-a (NATO-a), Turske, Irana, UN-a, OSCE-a i EU-a (koje se na ovom prostoru pojavljuju kao vanjski akteri, te države južnog Kavkaza pretvaraju uglavnom u objekte međunarodne politike), te relativno veliku listu nesređenih (u statusu quo) vojnih (građanskih ratova, secesija) sukoba, te drugih nesređenih teritorijalnih pitanja poput nedovoljno jasnih i upitnih granica, eksklava i enklava i sl.

Treća značajka regije je njezina kulturološka i geostrateška unikatnost. Naime, regija je istovremeno na rubu:

- kontinentata Europe i Azije (svrstana je u Aziju, premda se Gruzijci i Armenici na svoj poseban način doživljavaju Europljanima;⁸ do raspada SSSR-a redovito se kavkaski prostor svrstavalo u Europu, tj. europski dio SSSR-a)

- mediteranskog bazena (Crnog mora), kaspiskog energetskog bazena (Kaspijskog mora/jezera) koji obiluje strateški važnim i nedovoljno istraženim rezervama nafte i zemnog plina, zatim Mašreka (istočne arapske ekumene), Bliskog istoka i srednje Azije

- kršćanstva i islama (šiitskog i sunitskog)

- kurdskog etničkog prostora (raskomadnog između Turske, Irana i Iraka)⁹ te azerskog etničkog prostora (naime, u susjednom Iranu, na njegovom sjeverozapadu, nalazi se etničko područje Azera koji u Iranu čine manjinu od čak 24%, te ih se nalazi više od 14 milijuna – dvostruko više nego u samoj državi Azerbajdžan!)

- velikih međunarodnih integracija: ZND-a, EU-a, NATO-a, Vijeća Europe.

S druge strane, regija je na transverzalama i u sjecištima:

- između Republike Turske i srodnog turkofonskog Azerbajdžana, ali i Turkmenistana i ostalih turkofonskih etnikuma u Iranu i srednjoj Aziji (Turska ima ambiciju biti lider etničkim srodnicima te u tom smislu vodi svoju nezavisnu "zapadnu vanjsku politiku" prema prostorima na kojima je do 20. stoljeća dominirala na Balkanu, "južnu" u smislu dobrih odnosa s Izraelom i u protivljenju stvaranja bilo kakve kurdske autonomije u Iraku, i posebno je izražena turska "istočna politika" u smislu povijesnog mesijanstva prema Azerbajdžanu, Turkmenistanu i dalje na istok)

- između Europe i Azije kao kontinentata i civilizacijskih prostora – kopnena prevlaka na smjeru sjever-jug, između dvaju (polu)zatvorenih mora (Crnog i Kaspijskog) široka oko 400 km, prohodna na rubovima, ali i preko nekoliko važnih prijevoja na planinama, također i prirodna prometna poveznica

8

"Povezanost, možda čak i neki oblik ruskog članstva u europskim i transatlantskim strukturama, otvorio bi vrata i za približavanje tri kavkaske države – Gruzije, Armenije i Azerbajdžana – koje očajnički teže europskim vezama." Zbigniew Brzezinski, *Velika šahovska ploča – američki primat i njegovi geostrateški imperativi*, Interland, Varaždin, 2000, str. 114.

9

Uži prostori oko kopnenih granica eurokandidata Turske na jugoistoku vrlo su problematični u sigurnosnom smislu i zbog nesređenog kurdskog pitanja. Naime, gotovo cijelom dužinom (više od tisuću km) turskih kopnenih južnih i istočnih granica, s obje strane granice, živi domicilna i kompaktna manjina – Kurdi. O nastojanjima da se ostvare vlastita državnost, o položaju Kurda koji su kao narod brojniji od 70% nacija na svijetu koji imaju svoju državu vidjeti: S. Tatalović, *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003, str. 243-249.

dolinama između planinskih lanaca Velikog i Malog Kavkaza u pravcu zapad-istok, odnosno na dvama geostrateškim pravcima Euroazije kao svjetskog superotoka (do kraja 90-ih bio je važniji pravac sjever-jug, danas je važniji smjer zapad-istok na kojem se uspostavlja energetska koridor, s istoka se "uvoze" nafta i zemni plin,¹⁰ ali i nestabilnosti u smislu terorizma, autoritarizma, islamskog fundamentalizma i trgovine opijatima i svakim drugim vrstama krijumčaranja pa i komponenti za WMD oružja, sa zapada se "uvoze" pluralistička demokracija, zapadni interesi u smislu američkoga globalnoga geoekonomskeg i geostrateškog pozicioniranja i eventualnog pozicioniranja EU-a kao regionalne sile u smislu ostvarivanja stabilnosti u svome okruženju).

Tablica 1.

Zemlja	teritorij (km ²)	populacija* (milijuni)	BDP** (milijarde \$)	BDP** per capita (\$)	vanjski dug* (milijarde \$)	ukupni vojni troškovi*** (milijuni \$)
Armenija	29.800	2,991	11,79	3.500	0,905	135
Azerbajdžan ^{nk}	86.600	7,868	26,65	3.400	1,575	121
Gruzija	69.700	4,694	12,18	2.500	1,800	23
Ukupno	186.000	15,553	50,62	3.250	4,270	279

^{nk} uključivši Gorski Karabah i Nahičevan, *procjena lipanj 2004, **procjena 2003, *** procjena za Armeniju 2001, Azerbajdžan 1999, Gruziju 2000, Izvor: CIA, *The World Fact Book*, veljača 2005.

Fragmentacija i balkanizacija Gruzije

Na zapadu (sub)regije južnog Kavkaza (Transkavkazije) nalazi se jedan od unikatnih naroda kavkaske jezične skupine Gruzijci. Na obalama Crnog mora još su u antici obitali starogrčki kolonisti, te je prostor današnje Gruzije u to doba bio dijelom zapadnog civilizacijskog kruga. Pravoslavna (autokefalna crkva tbilisijskog patrijarha odvojena od ostalih pravoslavaca) Gruzija je dijelom ruskog imperija od ukinuća samostalne kraljevine (1801.). Nakon kratkotrajne samostalnosti (1918-1921) u vrtlogu Prvog svjetskog rata, uz intervenciju Crvene armije, ona postaje sastavnim dijelom boljševičke Rusije, od 1936. je i konstitutivna republika SSSR-a. Republika Gruzija (na gruzijskom: Sakartvelo) proglašava nezavisnost 9. travnja 1991. Prvi predsjednik, prosovjetski diktator Zviad Gamsahurdija, smijenjen je u građanskim nemirima na rubu građanskog rata 1991-1992. Stanje između korumpirane diktature s jedne strane i anarhije i kaosa s druge, tj. situacija konstantnog deficita sigurnosti i fragmentacije u Gruziji se nastavila i u razdoblju

¹⁰

Naftovod Baku-Tbilisi-Ceyhan, plinovod Baku-Erzerum.

drugog predsjednika, autoritarnog Eduarda Ševarnadzea, do tzv. *Revolucije ruža*, koja je izbila povodom izbornih neregularnosti i prijevара (studeni 2003).

Ozbiljan etnički separatizam pogodio je Gruziju već zadnjih godina postojanja SSSR-a, osim toga što je urušavanjem planske ekonomije gruzijsko gospodarstvo doživjelo silovit pad. Od Gruzije su se u ranim 90-ima pokušale odcijepiti:

1. Autonomna Republika Abhazija, danas gotovo potpuno osamostaljena, ali međunarodno nepriznata (napućena unikatnim kavkaskim narodom Abhaza, sunitskih muslimana, na sjeverozapadu Gruzije uz Crno more i granicu s Rusijom). Abhazija ima površinu od 8.660 km², s glavnim gradom Suhumijem. Rusija je potpomogla secesiju Abhazije i njezino održanje u građanskom ratu 1992.-1993. s Tbilisijem. Nepriznavanje secesije od strane Tbilisija ostavlja pitanje Abhazije u stanju *frozen* konflikta.

2. Autonomna oblast Južna Osetija (Irancima srodni Indoeuropljani Oseti, također suniti, na sjeveru Gruzije). Površine 3.900 km², (glavni grad Chinvali) graniči sa srodnom Sjevernom Osetijom u sastavu Ruske federacije, nakon građanskog rata 1990.-1992, također u stanju *frozen* konflikta.

3. Autonomna republika Adžarija (etnički gruzijska, ali islamska na obalama Crnog mora na jugozapadu Gruzije uz tursko-gruzijsku granicu; površine 2.900 km², glavni grad Batumi).

Dakle, nevelika (69.493 km²) i osporavana državnost Gruzije doživjela je u devedesetima fragmentaciju i balkanizaciju svoga državnog prostora, te se u dvije od tri gruzijske "krajine", Abhaziji i Južnoj Osetiji, slično kao i u moldavjskoj Transdnjestriji, nalaze ruski (ZND) kontingenti nositelji *peace-keeping* operacija – ovdje igraju sličnu ulogu kao i "ruski mirovnjaci" u Transdnjestriji.¹¹ Kremlj, pak, konstantno oteže s povlačenjem svojih trupa s gruzijskog teritorija. Zamrznuti/zaključani sukobi (*frozen/deadlocked armed conflicts*) u Abhaziji i Južnoj Osetiji su krizne točke u očekivanju konačnih rješenja njihova statusa, a one bi najviše voljele vidjeti ruski oporavak i reimperijalizaciju koja za sada nije u skladu s potencijalom Rusije da razriješi sukobe na svojem obodu,¹² na kojem se gubi distinkcija unutarnjih problema Rusije (prostor sjeverne strane planine Veliki Kavkaz) u odnosu na ono što bi trebalo biti predmetom njene vanjske politike (prostor nezavisnih država s južne strane Velikog Kavkaza). Rusija se, zapravo, "kocka" sa svojim ugledom velike države ne znajući uvijek prepoznati svoje strateške ciljeve suočena s islam-

11

Siniša Kuko, "Ostpolitik proširene Europske unije", *Međunarodne studije*, god. V, br. 1, Zagreb, zima 2005, str. 48-49.

12

Ruski vojni avanturizam na ovom prostoru malo je vjerojatan jer je glavnina vojne sile ipak vezana uz Čečeniju, ali i Dagestan, Ingušetiju (sjeverni Kavkaz), te je u međuvremenu ipak napravljen pomak u ruskoj vanjskoj politici od stavljanja naglasak na ministarstvo obrane prema ministarstvu vanjskih poslova. O utjecaju Rusije na ovu regiju, o tome kako je ruska politika prema *near abroad* postala "civiliziranija": Dov Lynch, "A regional insecurity dynamic", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot Papers, br. 65, ISS, Pariz, prosinac 2003, str. 19.

skim fundamentalizmom i terorističkim i oslobodilačkim težnjama Dagestana, Čečena, Oseta, Ingušeta, Tatara, Čerkeza i ostalih koji se nalaze uz, a poneki i s obje strane segmenata rusko-gruzijske i rusko-azerbajdžanske granice – u pitanju su povezani sigurnosni izazovi.¹³ Krvava drama u školi u Beslanu u Sjevernoj Osetiji (rujan 2004.), kao i drugi povremeni teroristički akti, vjerojatno neće nagnati ruskog predsjednika Putina na drukčiji stav prema separatistima u kavkaskim republikama u okviru Ruske Federacije, ali se nastavlja i ambivalentan odnos prema separatistima u Gruziji. Kao posljedica "Pax Russice" došlo je do dvaju rusko-čečenskih ratova, pa se pojavio novi sigurnosni problem u Gruziji: u dolinama među graničnim planinama Pankisi Gorga na sjeveroistoku Gruzije izbjegle su brojne čečenske izbjeglice – iz Abhazije i Južne Osetije ukupno raseljenih po Gruziji je oko 260.000 izbjeglica (do 2004.), ali tu nalaze uporišta i čečenski teroristi, što je svojedobno navelo Rusiju na prijetnju unilateralnom vojnom intervencijom na teritorij Gruzije.

Multietnička Gruzija danas je u posebnoj situaciji: Ševarnadze je morao odstupiti u Revoluciji ruža (nakon "beskrvnog udara" 23. studenoga 2003. i dogovora s opozicijskim liderima), da bi u konačnici prozapadni Mihail Saakašvili postao trećim gruzijskim predsjednikom. Očekivano, Saakašvili nije izazvao nikakve kontroverze koje su bile vezivane uz njegova dva prethodnika, u pitanju je ipak samo djelomična konsolidacija – bar se može računati na stabiliziranje pozicije predsjedničke funkcije i djelomične rekonstrukcije *weak state*. U nemogućnosti da napravi ozbiljnije pomake na ekonomskom planu (privreda u kolapsu, visoka stopa korupcije, neplaćanje poreza, 1,8 milijardi američkih dolara vanjskog duga, oko 300.000 izbjeglica), Saakašvili je sebi dao u zadaću smanjiti korupciju u državnom vrhu i učvrstiti centralnu vlast Tbilisija. Reintegracija Gruzije na račun odmetnutih pokrajina i lokalnih gazda iz postsovjetskog razdoblja ima široku narodnu potporu, ali i potporu Bijele kuće, ali izostaje potpora i razumijevanje Kremlja. Naime, osim što je Washington pomogao svome adutu u preuzimanju vlasti i u demokratizaciji Gruzije, američki interesi u regiji i samoj Gruziji posebice su podupirani i američkim vojnim programom i instruktorima (njih oko 2.000 u regiji Pankisi Gorge u sklopu *Obuč i opremi* programa od travnja 2002.), što nika-ko ne prihvaća Moskva. Tako, ograničenost suvereniteta i teritorijalna necjelovitost ostaju i dalje ključni sigurnosni problemi Gruzije, pa unatoč tome što je Saakašvili relativno lako izolirao i "pokorio" odmetnutu etnički srodnu Adžariju, koja se gotovo osamostalila, drugi korak u obnavljanju teritorijalne cjelovitosti trebao je biti, a za sada izostaje, reintegriranje Južne Osetije (zbog potpore Moskve), jer nema koordinacije (ponajprije je potrebna koordinacija Washingtona i Bruxellesa s Moskvom) u pritisku na južno i sjeverno osetijsko vodstvo, u smislu potrebite implementacije postignutih dogovora, dok je treći korak – reintegriranje Abhazije – još manje izgledan i predstavljat

13

Pavel Baev, "Russia's policies in the North and South Cucasus", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot Papers, ISS, br. 65, Pariz, prosinac 2003, str. 41.

će i u budućnosti ozbiljan sigurnosni problem za Gruziju, jer je za abhazijsko vodstvo suverenitet i nezavisnost Abhazije neupitna činjenica.

Armenija i Azerbajdžan u klinču

Osim Rusije i SAD-a, na ovom je prostoru Turska i Iran¹⁴, a između njih je na suprotnim polovima Armenija (na armenskom *Hayastan*) i Azerbajdžan (azerski *Azərbaycan*). Armensko-azerski antagonizam na suprotne je strane svrstalo Tursku i Iran kao dvije regionalne sile srednje jakosti. Iako je Iran šiitska zemlja s osjećajem imperijalne (perzijske) superiornosti i sa žudnjom za povijesnom misijom među muslimanima u srednjoj Aziji, on kao jedan od vanjskopolitičkih aktera podupire pravoslavnu Armeniju i protivnik je turskom savezniku šiitskom Azerbajdžanu, također u procesu osnaženja relacija s Rusijom (u pitanju je "taktička pro-moskovska orijentacija" zbog neprijateljstva sa SAD-om, ali zbog oslonca na Rusiju obzirom na razvoj iranske nuklearne tehnologije, te u razgraničavanju morskog dna Kaspijskog mora, gdje se Iran sukobljava s Azerbajdžanom i Turkmenistanom), time bar privremeno jačajući geostrateški pravac sjever-jug preko regije Kavkaz. Dodatno, Rusija se nakon predsjedničkih izbora iznimno centralizirala, njezin superprezidencijalizam odražava se i na njenu vanjsku politiku koja je čvrsto u rukama pragmatičnog Putina. Na istom je tragu potpisivanje sporazuma 25. siječnja 2002, kojim je produžena ruska vojna prisutnost čak i u Azerbajdžanu u vidu produžetka na daljnjih deset godina egzistencije ruske postaje za rano uzbuđivanje Gabala na azerbajdžanskom teritoriju.

Armenija je središnja od tri južnokavkaske države, okružena Gruzijom na sjeveru, Azerbajdžanom i Iranom na istoku i jugu i neprijateljskom Turskom na zapadu. Bez otvorenog izlaza na more, taj je pravoslavni (Armenska apostolska crkva) narod (indoeuropskog podrijetla) jake tradicije i identiteta, te iznimne potpore od brojne armenske dijaspe u svijetu, duboko u religiozno-etničkom antagonizmu i državnom sukobu s turkofonskim Azerima zbog Gorskog Karabaha "zaostalog" na prostoru istočno od Armenije unutar državnog okvira Azerbajdžana, a napućenog uglavnom Armencima, dok je istodobno Armenija u blokadi (mali hladni rat) od tradicionalnog neprijatelja Turske kao saveznika Azerbajdžana, na svojim istočnim granicama.

U novijoj povijesti, u dva navrata 1895.-1908. i 1915.-1916, dogodio se armenocid od (Mlado)Turaka – oko milijun ubijenih i oko šest milijuna izbjeglica – kojim se htjelo doći do "konačnog rješenja armenskog pitanja". Stoga se ne može očekivati da će armenski holokaust (kao ni židovski) tako lako biti zaboravljen, čime je naravno, ta frustracija potencijalni izvor nestabilnosti usmjerene prema Turcima i turkofonim Azerima.

14

Turska i Iran imaju snažne regionalne pretenzije. Obje su zemlje s ostacima imperijalne svijesti i osjećajem za povijesnu misiju. Zbigniew Brzezinski, *Velika šahovska ploča*, Varaždin, 2000, str. 125.

Potencijalna nestabilnost ovog nepreciznim granicama raspodijeljenog i doslovce eksklavama isprepletenog (armensko-azerbajdžanskog) prostora zbog kompliciranih i necjelovitih država, te starih neprijateljstava i animoziteta moguća je i u budućnosti. Armesko-azerbajdžanski neobjavljeni rat, zapravo nastavak etničkih neprijateljstava koja su buknuła kao prva u raspadajućem SSSR-u, da bi sam rat bio vođen nakon proglašenja neovisnosti obiju država, ali i najveće eksklave ovog prostora tzv. "Armenske Republike Gorski Karabah", ubrzo okupirane od armenske vojske. "Nacija" Gorskog Karabaha, uz sedam okupiranih azerbajdžanskih pokrajina, danas je ipak samo ekstenzija Armenije na okupirani azerbajdžanski državni prostor, iako državna politika Armenije tu činjenicu uporno negira i ističe svoju "naklonu neutralnosti", te "samostalnost" i "državotvornost" Gorskog Karabaha. Na bojišnici nijedna strana nije polučila konačnu pobjedu kojom bi se objektivno smanjila trusnost u regiji – za Azerbajdžan rat još nije završen unatoč tome što otpočinjanje novih ratnih djelovanja nije očekivano. Međutim, u Azerbajdžanu danas (od 31. listopada 2003.) vlada kao predsjednik autoritarni Ilham Alijev suočen s internim optužbama da je defetist, nije odustao od reintegracije Gorskog Karabaha. Dalje, nepostojanje dijaloga (ili kvazidijalog) između armenske i azerbajdžanske političke elite ne budi nadu da će Gorski Karabah kao "no war, no peace" status quo uskoro biti riješen te se u nekoj točki u budućnosti, prije ili kasnije može očekivati obnavljanje neprijateljstava. U očekivanju pregovora u svibnju 2005. ministar vanjskih poslova Armenije Vardan Okanyan tvrdi da je danas Armenija protiv rata i zalaže se za mirno rješavanje spora, te inzistira na tri načela na temelju kojih bi sukob mogao biti riješen:

1. "državnost" Gorskog Karabaha je legitimna i on ne može biti u sastavu Azerbajdžana
2. izravna zemaljska veza mora biti uspostavljena između Armenije i Gorskog Karabaha
3. "nacija" Gorskog Karabaha mora dobiti sigurnosnu potporu.

Glavni argumenti i polazišne točke azerbajdžanske strane su:

1. Gorski Karabah je okupiran od Armenije
2. Gorski Karabah mora ostati dijelom Azerbajdžana, odnosno, ne može se prolongirati narušavanje državno-teritorijalnog integriteta Azerbajdžana.

Azerbajdžansko savezništvo s Turskom i solidarnost koju su iskazali Turci s Azerbajdžanom činjenica su s kojom treba računati i dalje, kao i na protutežu, odnosno animozitet Azerbajdžan-Iran. Ruski geopolitički, geostrateški i danas naročito geoekonomske interesi na ovom prostoru (rusko "blisko susjedstvo")¹⁵ se podrazumijevaju, a u potpori takvog stava u Armeniji je jaki rus-

15

U devedesetima se moglo vidjeti kako je Rusija zburnjena po pitanju odnosa s novim zemljama na svojim granicama i kako je nesporna s obzirom na gubitak imperija i zemalja koje je dugo uživala kao dio ruskog heartlanda. Danas Rusija prostor nekadašnjeg SSSR-a naziva *near abroad*. O odnosu Rusija-ZND vidjeti: A. Grizold, S. Tatalović, V. Cvrtila, *Swremeni sistemi nacionalne sigurnosti*, HUMS/CISA, Zagreb 1999, str. 75.-79. Također, o Rusiji i ZND, naročito o ruskom obliku Monroeove doktrine –"Ko-

ki vojni kontigent. "Armenija ostaje jedan od najpouzdanijih partnera Rusije u postsovjetskom prostoru" na račun prozapadne orijentacije armenske vanjske politike, ističe Uwe Halbach. Tradicionalno bliske veze pravoslavnih Armenaca s Rusijom danas su pojačane činjenicom da "armenska energija i druge strateški važne strukture" ovise o Rusiji. Dalje, "armenski glavni problem je što ona još uvijek nema svog vlastitog Saakashvilija" koji bi bio sposoban mobilizirati zemlju za "mirnu promjenu vlasti".

Osim komplicirane prirode, relacija kavkaskih država s većim i moćnijim susjedima u regiji (Gruzija-Rusija, Armenija-Turska, Azerbajdžan-Iran) tu je i neizostavna želja i interes geopolitičkog pozicioniranja (poput onog u Afganistanu) jedine preostale globalne velesile u smislu uspostave geostrateške osi zapad-istok i svojevrsnog "by-pass" naftovodnog pravca Baku-Tbilisi-Ceyhan (od naftom prebogatog azerbajdžanskog primorja i Kaspijskog mora¹⁶ preko Gruzije do Iskenderunskog zaljeva na Sredozemnom moru). Tim bi pravcem i naftovodom Zapad osigurao poveznicu s ostatkom novog Globalnog Balkana, a preko Kaspijskog mora, te bi bio stvoren alternativni energetske koridor, kojim bi se mogla dopremiti nafta:

1. u razdoblju očekivane povećane potražnje za naftom kada se očekuje i daljnji rast cijena barela
2. kojim bi se mogla ublažiti manipulacija od strane zemalja OPEC-a
3. u slučaju eventualnog zatvaranja bliskoistočnog dotoka nafte
4. kojim bi se izbjeglo transportiranje nafte državnim prostorom Rusije i(li) Irana.

Istodobno, ovaj će energetske koridor pridonijeti konsolidaciji Azerbajdžana i Gruzije, ali i imati učinak pojačanja izolacije Armenije, ovisnog o ruskoj pomoći i resursima, čije su željezničke veze s Rusijom (preko Gruzije) i s Iranom pokidane. Pojačani interes Zapada povećava šanse da se taj zapostavljeni prostor konsolidira, za sada je interes Zapada u koliziji s Rusijom, a pojavljuju se i drugi akteri poput Kine, koja uspostavlja strateško partnerstvo s Indijom, uz problematični Iran i Tursku na Kavkazu je istinska stiska i gužva međunarodnih (vanjskih) aktera na malom prostoru, nestabilnom, velikih tradicija i potencijala, i znače pojačani rizik za "preksutrašnje" unijske granice i unijsko susjedstvo.

zyrovljivoj doktrini" vidjeti: Radovan Vukadinović, *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti – od Jadrana do Baltika*, Ziral, Mostar 1997, str. 164-177.

16

Prema stručnim procjenama, zalihe nafte u tzv. Kaspijskom bazenu procjenjuju se na oko 2,2 milijarde tona; zalihe zemnog plina se procjenjuju na 8,7 bilijuna m³ (oko 1/3 svjetskih zaliha plina), vidjeti Korkmaz Hakatanir, "New Horizons in Turkish Foreign Policy", *Foreign Policy*, Vol. XXII, br. 3-4, 1998, str. 1-9.

Zaključak

Okončanjem hladnog rata i disolucijom SSSR-a, Kavkaz s problemima koji su se tu odmah počeli javljati, bio je na marginama interesa Zapada. Kao dio nekadašnje svjetske supersile, ostavljen glavnoj nasljednici sovjetske baštine Rusiji (koja se u 90-ima samo dijelom mogla, a htjela ponašati kao powerbroker u svom *near abroad*, jer je i sama morala razrješavati svoje unutarnje sukobe), te je tako uglavnom u cijelosti od samih početaka svoje nezavisnosti regija prepuštena sama sebi i razrješavanju svojih nataloženih frustracija, uz nepredvidive poteze Rusije. Naime, međunarodna je zajednica početkom i tijekom 90-ih veći dio svoje pozornosti i energije usmjeravala na druge svjetske konflikte (ruski unutarnji konflikt, Irak i Bliski istok, Rog Afrike, Balkan, kasnije i terorizam), i nije promptno mogla, a ni smatrala nužnim reagirati u konfliktima na, kako je to tada izgledalo, limitiranom prostoru, u *backyardu* Rusije. Iako se europska sigurnost drži nedjeljivom od euroatlantskih saveznika još od kraja Drugog svjetskog rata, SAD i Europska unija nisu do kraja jasno definirali što za njih znači južni Kavkaz i treba li biti smatran dijelom euroatlantskog prostora ili je od marginalna značaja za sigurnost i stabilnost EU-a i Europe kao kontinenta. Multilateralne organizacije (NATO, OSCE, Vijeće Europe) dosad su bile neučinkovite, te iako su pokazale interes, nisu uspjele u demokratizaciji prostora i nisu pokazale jaku političku volju u podupiranju gruzijske cjelovitosti i održivosti kao ni u razrješavanju konflikta oko Gorskog Karabaha: u pitanju je ograničena uključenost, bez jasne strategije, a Europska unija u procesu proširivanja zaboravlja na ovaj prostor i ne tretira ga ni kao susjedski, niti u smislu interdependencije, već kao novu periferiju i ostavlja ga benignoj funkciji Unijskog posebnog izaslanika koja ovisi o sklonostima pojedinih predsjedništava Unijom. Iako je do danas "južna" dimenzija (prema Mediteranu, sjevernoj Africi i Bliskom istoku), kao i "jugoistočna dimenzija" CFSP-a Europske unije (prema Balkanu, Crnom moru i Turskoj) gotovo zanemarena, te neće utjecati na promjenu gravitacijskog centra u Uniji koji se 2004. pomaknuo prema sjeveroistoku, taj trend se mijenja i još će se više promijeniti u budućnosti kad se proširenje bude počelo odnositi na Bugarsku i Rumunjsku (2007.), na Tursku, na Hrvatsku kao i na ostatak Zapadnog Balkana. Crno more tako postaje i "unijsko more", a Gruzija, Armenija i Azerbajdžan bez izgleda za članstvo u Uniji, ali postaju njezini direktni susjedi.

Međutim, već su danas svi teški problemi Kavkaza pred svojevrsnom "zas-tarom," i time teže rješivi. Naime, iz perspektive stanovništva u Abhaziji, Južnoj Osetiji i(li) Gorskom Karabahu ne prepoznaje se razlika u efektivnom suverenitetu i kontinuitetu državotvornosti *states like entities* Abhazije, čak i Južne Osetije, te Gorskog Karabaha s jedne strane, i međunarodno priznatih *weak states* Gruzije ili Azerbajdžana s druge strane. U pitanju je "povijesnost" i jednaki broj godina "državotvorne" egzistencije *weak states* i *states like entities*. Unatoč proklamiranoj želji Zapada i međunarodne zajednice da razriješe

kavkaske probleme, stari alati i mehanizmi međunarodne zajednice – unilaterano primoravanje nestabilnih i ratom izmučenih zemalja na regionalnu suradnju i rekoncilijaciju, zatim nedovoljna energija i posvećenost razrješavanju konflikata na svom obodu, za sada rezultiraju skromnim učincima. Glavne sile prisutne na ovom prostoru neodlučne su i još uvijek muku muče sa svojim proklamiranim ciljevima i praksom i ponekad kontradiktornim potezima koji realno ne daju za pravo optimistima u smislu okončavanja ovih konflikata. Nakon istinske i duboke analize problema, izostaje odlučna akcija ili bar prava koordinacija relevantnih međunarodnih subjekata, a Europska unija samo marginalno spominje taj prostor, bez jasne percepcije kako Kavkaz postaje susjedstvo EU-a.

Kako je danas regija Kavkaza geostrateška spojnica između tranzicijske istočne Europe, turbulentnog Bliskog istoka i srednje Azije, te dviju ponekad neprihvatljivih država u regiji – Irana i Turske, tako se danas, na prostoru Kavkaza, još u većoj mjeri isprepliću vitalni interesi donekle oporavljenog susjeda i nekadašnjeg gospodara Rusije, s preostalom globalnom supersilom SAD-om u smislu (još uvijek) posthladnoratovskoga globalnog pozicioniranja. Zalihe nafte i zemnog plina podižu uloge i cijenu ovoj regiji (*The Economist* procjenjuje kako se u sljedećih 20 godina očekuje 29 milijardi dolara zarade samo od azerbajdžanske nafte), a koliko je daleko u stanju otići američka politika zbog nafte vidimo i danas u Iraku. Tako su američku i zapadnu ovisnost o bliskoistočnoj nafti politički planeri na Zapadu odlučili umanjiti gradnjom alternativnog transkaspiskog naftovoda. S druge strane, Moskva nastoji zadržati svoje stečene pozicije ne samo uz pomoć vojnih baza i kontingenta (pod firmom ZND), već i povećanjem angažmana u kontroli energenata i njihovoj distribuciji. Primjerice, ruska je državna elektrodistributerska kompanija (UES) kupila glavnoga gruzijskog distributera (Telasi), a po istoj se osnovi vrši približavanje Rusije na pravcu Azerbajdžan i Iran. Pri tom će se tek vidjeti kako će se dalje odvijati ambivalentan odnos i ponekad sukob na liniji prozapadni Tbilisi – Moskva u kontekstu daljnjeg jačanja zapadnih, posebice američkih pozicija u regiji. Iako skora eskalacija sukoba nije izvjesna, očekivana, ni neizbježna, razrješenje problema može biti prolongirano, zbog ruske tvrdoglavosti i nepokazivanja namjere da će se povući s južnog Kavkaza, unatoč prozapadnoj orijentaciji Gruzije i Azerbajdžana, a možda upravo zbog toga. Tako, unatoč tome što je prilikom svoje inauguracije krajem siječnja prošle godine Saakašvili izjavio kako ne želi da Gruzija postane "bojno polje supersila", to ipak ostaju samo njegove puste želje. Naime, nije na njemu da o tome on odlučuje.

Prelamanje mnogo interesnih silnica na malom i nestabilnom prostoru izniman su rizik za preksutrašnje granice Europske unije, ukoliko se ista uistinu proširi do Eufrata, te ukoliko se prostorom Kavkaza bude i dalje bavila samo usput i marginalno. U tom smislu je indikativno da priopćenje Europske komisije (*Wider Europe*, iz ožujka 2003), koje je pretendiralo da postane novi vanjskopolitički koncept EU-a, samo u fusnoti spominje zemlje južnog Kavkaza. Unatoč tome što Europska unija, za razliku od drugih trećih strana,

uživa povjerenje i divljenje svih država i društava na južnom Kavkazu, ona se nije nametnula, već oklijeva. Dapače, Europska unija je prepustila inicijativu ostatku međunarodne zajednice, jer nema pravu viziju što i kako s ovim prostorom. Njezino manevriranje ostaje u okvirima i nedoumicama transatlantizma, potvrđujući time svoju nemoć i nesamostalnost dok god je euroatlantizam na prostoru Kavkaza ponajprije podređen američkom geoekonomskom pozicioniranju. Međutim, glavni prirodni "energetski" saveznik Europske unije i tzv. "strukturni partner" – Rusija – ne uspijeva *polycymerima* u Uniji biti dovoljnim motivom za pronalaženje dodirnih točaka ni na ovom prostoru, kao niti na prostoru Moldavije, te time ne osnažuje unijski CFSP, koji ostaje nužno samo tek nešto više od vizije, jer se ne usmjerava na euroazijski prostor i time ne osnažuje u odnosu na "starijeg brata" u transatlantskom savezništvu, već mu nužno biva podređenim. Osim oslonca na SAD kao tradicionalnog partnera Europljana, EU-u na prostoru južnog Kavkaza ne treba voditi politiku zamjenjivanja jednog "big brothera" drugim, već uzeti u obzir sve ruske interese i zabrinutosti, jer unatoč rastućoj moći SAD-a i Zapada, Rusija još uvijek ima najveći arsenal moćnih poluga utjecaja na ovu regiju. Nedostaci CFSP-a i nepostojanje vanjskopolitičke strategije za Kavkaz, jednako kao i nesloga unutar Unije u smislu ciljeva i sadržaja "unijske vanjske politike" rezultira time da se unijski CFSP iscrpljuje na primjer u prakticanju normativističkih kaprica za male zemlje na samom obodu EU-a, a koje izlaz iz svoje društvene anomije i ekonomske neuspješnosti traže u što bržem obećanom priključivanju Uniji (Balkan, zemlje istoka Europe), dok se istovremeno čine hegemonističke iznimke za velike države unutar i van Unije, i ne poduzimaju se novi politički i ini probici u susjedstvu europske zone interesa. Unatoč činjenici da se megaproširenjem 2004. teritorij EU-a znatno proširio, te se EU može i mora uvažavati kao važnog međunarodnog čimbenika, pa i kao regionalnu silu, ponajprije civilnog karaktera (s diplomatsko-ekonomsko-političkim metodama i alatima), unijska politička strategija za susjedstvo na novim i budućim granicama, pogotovo za južni Kavkaz, ne došire ni onu namijenjenu Mediteranu (u vidu Barcelonskog procesa), i ne odstupa hrabro od one razine nakon Drugog svjetskog rata. Okončanjem hladnog rata živimo u svijetu u kojem Sjedinjene Države nemaju pravu strategiju, izgubljena je ona hladnoratovska, a nije uspostavljena nova unatoč aktualnoj borbi protiv terorizma, dok s druge strane nejedinstvena Unija djeluje kao konglomerat država koji nije uspio steći svoju vlastitu strategiju i vanjskopolitičku akciju.

Neodređeni termini "dimenzija" i difuzni "proces" trebaju biti uozbiljeni, odnosno zamijenjeni jasnim terminom "strategija", sa zasebnim instrumentom, kako bi se unaprijedila pozicija EU-a kao relevantne regionalne sile. Dobra analiza, spremnost i otvorenost za uočavanje i pravilno evaluiranje drukčijih društvenih standarda i datosti, potom koherentna politika u skladu s proklamiranim (načelnim) ciljevima, veće političko uključivanje, prihvaćanje sigurnosnih odgovornosti i interdependencije u novom susjedstvu, konkretna posvećenost projekciji i proširenju stabilnosti i sigurnosti mora bi-

ti u srži nove *European Neighbourhood Strategy* i zajedničkog *European Neighbourhood Instrumenta*, koji bi trebao stupiti na snagu 2007, nakon uključivanja Bugarske i Rumunjske, a prije uključivanja Hrvatske i Turske u Uniju. Jasna i dosljedna *European Neighbourhood Strategy* vodit će zaokruživanju unijskog *finalité géographique* i izvjesnom kraju procesa proširivanja EU-a, pri tom uzimajući u obzir što nova susjedstva znače za unijsku sigurnost, a kako bi se stvorila ne samo paneuropska zona mira, prosperiteta i sigurnosti, već kako bi se Unija uspješno pozicionirala i u svom susjedstvu koje je danas zona složenih nestabilnosti, u prostoru Kavkaza, koji kulturološki pripada Uniji i istodobno joj je potencijalno važan energetska saveznik i strateška poveznica s prostorom srednje Azije na tragu drevnog Puta svile.

Literatura

- Baev, Pavel, "Russia's policies in the North and South Cucasus", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot Papers, ISS, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Brzezinski, Zbigniew, *Američki izbor – globalna dominacija ili globalno vodstvo*, Politička kultura, CID, Zagreb, Podgorica, 2004.
- Brzezinski, Zbigniew, *Velika šahovska ploča – američki primat i njegovi geostrateški imperativi*, Interland, Varaždin, 2000.
- Cheterian, Vicken, "Između islamizma i borbenog islamizma", *Le Monde diplomatique*, (hrvatsko izdanje), god. 2., br. 3.
- CIA – *The World Fact Book*, veljača 2005.,
- Coppiertes, Bruno, "An EU Special Representative to a new periphery", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Cornell, Svante E., "The growing threat of transnational crime", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Darchiashvili, David, "Georgian security problems and policies", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Engdahl, William F., *Stoljeđe rata, Anglo-američka naftna politika i novi svjetski porijek*, AGM, Zagreb 2000.
- Gnesotto, Nicole, "The South Caucasus: a challenge for the EU", *Chaillot Papers*, Institute for Security Studies, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Grizold, Anton, Tatalović, Siniša, Cvrtila, Vlatko, *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*, HUMS/CISA, Zagreb, 1999.
- Gregorian, Arman, "The EU and the Nagorno Karabkh conflict", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Harmon, Christopher C., *Terorizam danas*, Golden marketing, Zagreb, 2002.

- Kempe, Iris; van Meurs, Wim; "Europe Beyond EU Enlargement", *Prospect and Risks Beyond EU Enlargement – Southeastern Europe: Weak States and Strong International Support*, Laske+Budrich, Opladen, 2003.
- Kuko, Siniša, "Ostpolitik proširene Europske unije", *Međunarodne studije*, god. V, br. 1, Zagreb, zima 2005.
- Lynch, Dov, "The new Eastern Dimension of the enlarged EU", *Partners and neighbours: A CFSP for a wider Europe*, Institute for Security Studies, br. 64, Pariz, rujan 2003.,
- Lynch, Dov, "A regional insecurity dynamic", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot Papers, Institute for Security Studies, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Lynch, Dov, "The EU towards a strategy", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot Papers, ISS, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Ortega, Martin, "A new EU policy on the Mediterranean?", *Partners and Neighbours: a CFSP for a wider Europe*, Chaillot Papers, Institute for Security Studies, br. 64, Pariz, rujan 2003.
- Sagramoso, Domitilla, "The UN, the OSCE and NATO", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Shaffer, Brenda, "US Policy", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Tatalović, Siniša, *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
- Vukadinović, Radovan, *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti – od Jadrana do Baltika*, Ziral, Mostar, 1997.
- Yusunov, Arif, "Azerbaijani security problems and policies", *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, br. 65, Pariz, prosinac 2003.
- Žanko, Goran, "Globalno nadmetanje za nadzor nad crnomorsko-kaspijskoj regiji", *Međunarodne studije*, vol. V, br. 1, Zagreb, zima 2005.

Summary

When the Cold war came to its end and the Soviet Union was disintegrated, the Caucasus was placed at the margins of the interest of the West. At the beginning and during 90s the international community directed its attention and energy mainly on the other conflicts in the world, so it couldn't and didn't find necessary to react promptly in the conflicts on, how it looked then, limited area in the Russia's backyard. From the end of the Second World War the European allies find security indivisible, but even so the USA and EU did not exactly define the importance of the South Caucasus and did not answer the question does it need to be considerate as the part of Euro Atlantic area or is it

just of the small importance for security and stability of the EU and Europe as a continent.

As the Caucasus region connects transitional Eastern Europe with turbulent Middle East and Middle Asia, and two sometimes unacceptable states in the region Iran and Turkey, the vital interests of somehow recovered neighbor and past sovereign Russia are being intertwined with the one of the only global superpower USA regarding still present post Cold war positioning.

Many interests intertwining in such a small and unstable area cause huge risk for future borders of the EU in the case if it is still going to treat Caucasus area occasionally.

Keywords: Caucasus, European union, USA, Russia, oil, security